

УДК 343.5:341.232.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.18>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мацола А.А.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правової політики
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
ORCID:0000-0002-8678-7697*

Мацола А.А. Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану.

Вказується, повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила трансформацію безпекового середовища та необхідність системного перегляду державної політики, зокрема у кримінально-правовій сфері. Воєнний стан потребує адаптації кримінального законодавства до нових викликів, ефективної протидії злочинам проти національної безпеки, територіальної цілісності та прав людини. Кримінально-правова політика набуває стратегічного значення як інструмент захисту державності та суспільних цінностей.

У статті досліджується кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану, спричиненого повномасштабною агресією рф. Розглянуто адаптацію кримінального законодавства до нових загроз національній безпеці, територіальній цілісності та правам громадян. Автор аналізує функції кримінально-правової політики, її превентивний, охоронний та стабілізаційний характер, підкреслюючи необхідність поєднання суворості заходів із дотриманням принципів гуманізму, пропорційності та верховенства права. Особлива увага приділяється законодавчим змінам 2022–2025 років, що посилили відповідальність за державну зраду, колабораційну діяльність, воєнні злочини, мародерство та зловживання владою, а також інтеграції національного кримінального права з міжнародними стандартами. Аналізується баланс між безпекою держави та гарантіями прав людини, а також перспективи післявоєнної трансформації кримінально-правової політики, орієнтованої на гуманізацію покарання, реституційне правосуддя, ресоціалізацію правопорушників та інтеграцію до європейського правового простору. У висновках підкреслюється, що кримінально-правова політика виступає стратегічним елементом державної безпеки, забезпечуючи одночасно захист суспільства, зміцнення верховенства права та відновлення довіри до правосуддя в умовах воєнних та післявоєнних викликів.

Стверджується, кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану є особливою формою державної політики у сфері безпеки, спрямованою на забезпечення життєдіяльності суспільства, обороноздатності держави та захисту основоположних прав людини. Її сутність полягає у поєднанні функцій кримінально-правового регулювання та забезпечення національної безпеки, що зумовлює необхідність динамічного вдосконалення законодавства в умовах зовнішньої агресії.

Ключові слова: кримінально-правова політика, воєнний стан, національна безпека, воєнні злочини, колабораційна діяльність, гуманізація покарання, перехідне правосуддя, відновне правосуддя.

Matsola A.A. Criminal and legal policy of Ukraine under martial law.

It is indicated that the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has led to the transformation of the security environment and the need for a systematic review of state policy, in particular in the criminal law sphere. Martial law requires the adaptation of criminal legislation to new challenges, effective counteraction to crimes against national security, territorial integrity and human rights. Criminal law policy is gaining strategic importance as a tool for protecting statehood and public values.

The article examines the criminal and legal policy of Ukraine under martial law caused by the full-scale aggression of the Russian Federation. The adaptation of criminal legislation to new threats to national security, territorial integrity and citizens' rights is considered. The author analyzes the functions of criminal and legal policy, its preventive, protective and stabilizing nature, emphasizing the need to combine the severity of measures with compliance with the principles of humanism, proportionality and the rule of law. Particular attention is paid to the legislative changes of 2022–2025, which increased responsibility for treason, collaboration, war crimes, looting and abuse of power, as well as the integration of national criminal law with international standards. The balance between state security and human rights guarantees is analyzed, as well as the prospects for the post-war transformation of criminal law policy, focused on the humanization of punishment, restorative justice, resocialization of offenders and integration into the European legal space. The conclusions emphasize that criminal law policy acts as a strategic element of state security, simultaneously ensuring the protection of society, strengthening the rule of law and restoring trust in justice in the context of war and post-war challenges.

It is argued that the criminal legal policy of Ukraine under martial law is a special form of state policy in the field of security, aimed at ensuring the vitality of society, the defense capability of the state and the protection of fundamental human rights. Its essence lies in the combination of the functions of criminal legal regulation and ensuring national security, which necessitates the dynamic improvement of legislation in conditions of external aggression.

Key words: criminal law policy, martial law, national security, war crimes, collaborationist activity, humanization of punishment, transitional justice, restorative justice.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія РФ проти України докорінно змінила безпекове середовище, спричинивши необхідність перегляду основних засад державної політики, у тому числі кримінально-правової. Воєнний стан став екстремальним чинником, який вимагає адаптації кримінального законодавства до нових реалій, забезпечення адекватної реакції на злочини, що посягають на основи національної безпеки, територіальну цілісність, суверенітет та права громадян. У цих умовах кримінально-правова політика виступає не лише механізмом захисту суспільних цінностей, а й складовою загальної стратегії виживання та відновлення державності.

В умовах війни кримінально-правова політика України набула ознак мобілізаційного та превентивного характеру. Її зміст визначається потребою оперативного реагування на воєнні загрози, колабораційну діяльність, порушення правил несення військової служби, воєнні злочини, мародерство, зловживання владою тощо. Водночас залишається важливим дотримання засад правової держави, гуманізму, пропорційності та верховенства права навіть у надзвичайних умовах. Це створює складний баланс між суворістю кримінально-правових заходів і необхідністю забезпечення прав людини.

Сучасний стан кримінальної політики України вимагає концептуального переосмислення її теоретичних основ, механізмів реалізації та стратегічних орієнтирів. Війна висвітлила не лише сильні сторони національної кримінальної юстиції, але й виявила низку системних прогалин – від недосконалості правових норм до недостатньої координації між правоохоронними органами. Це обумовлює потребу у виробленні цілісної моделі кримінально-правової політики, здатної забезпечити ефективне реагування на злочинність в умовах воєнного стану та у післявоєнний період.

Загрози національній безпеці, які виникли внаслідок збройної агресії, актуалізували потребу у зміцненні правових механізмів протидії злочинам проти миру, безпеки людства, а також кримінальним правопорушенням, що підривають внутрішню стабільність держави. У цьому контексті кримінально-правова політика стає не просто напрямом правотворчої діяльності, а стратегічною складовою забезпечення обороноздатності, правопорядку та суспільної стійкості.

Метою статті є з'ясування сутності, особливостей і напрямів трансформації кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану, а також визначення перспектив її розвитку в післявоєнний період. Досягнення цієї мети передбачає системний аналіз законодавчих змін, інституційних механізмів реалізації кримінальної політики та їх узгодження з міжнародно-правовими стандартами.

Основними завданнями дослідження є: розкрити теоретико-правові засади кримінально-правової політики як елемента державної політики безпеки; проаналізувати специфіку її реалізації у період воєнного стану; охарактеризувати основні напрями вдосконалення кримінального зако-

нодавства; визначити баланс між публічними інтересами держави і дотриманням прав людини в умовах війни.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика кримінально-правової політики привертала увагу багатьох українських дослідників, серед яких – О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, О.О. Дудоров, О.М. Костенко, В.О. Навроцький, Ю.В. Орлов, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.Я. Тацій та ін. У їхніх працях розглядаються питання концептуального визначення кримінальної політики, її співвідношення з кримінальним правом, а також напрями гуманізації кримінального законодавства. Водночас специфіка формування та реалізації кримінально-правової політики в умовах воєнного стану залишається відносно новим і малодослідженим напрямом.

Зарубіжна наука (зокрема праці Р. Алексі, М. Бассіоні, Д. Гарланда, Е. Дюркгейма, Н. Крісті, Г. Флетчера) пропонує широкий теоретичний арсенал для осмислення кримінально-правової політики як інструменту соціального контролю в умовах надзвичайних ситуацій. Проте комплексного міждисциплінарного аналізу українського контексту, з урахуванням реалій воєнного стану, поки що не сформовано, що й зумовлює наукову новизну та практичну значущість даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-правова політика є складовою частиною загальної правової політики держави, що спрямована на формування системи кримінально-правових засобів реагування на суспільно небезпечні діяння. Її сутність полягає у визначенні меж криміналізації та декриміналізації, принципів покарання й засобів його реалізації [1, с. 45]. Тож кримінально-правова політика виконує регулятивну, охоронну та превентивну функції, спрямовані на зміцнення правопорядку.

Наукова традиція визначає кримінально-правову політику як системну діяльність держави, спрямовану на встановлення, реалізацію та удосконалення кримінально-правових норм [2, с. 51]. Її сутність охоплює як законодавчу діяльність, так і практику правозастосування, включаючи тлумачення норм судами.

Кримінально-правова політика є вираженням державної волі щодо визначення меж допустимого та забороненого у суспільстві. Вона реалізується через прийняття кримінального законодавства, застосування норм Кримінального кодексу України (далі – КК) і практику його тлумачення судами. Як підкреслює Ю.В. Баулін, політика у сфері кримінального права має відповідати принципу гуманізму, поєднуючи суворість санкцій із соціальною доцільністю [3, с. 33].

Зарубіжна наука розглядає кримінально-правову політику як частину кримінальної юстиції, яка узгоджує правові цілі з соціальною доцільністю. Зокрема, Н. Лейсі наголошує, що кримінальна політика – це процес балансування між безпекою суспільства та правами індивіда [4, с. 142].

Отже, кримінально-правова політика – це цілеспрямована діяльність держави з формування, розвитку і реалізації кримінально-правових засобів запобігання злочинності, захисту прав і свобод людини, підтримання громадського порядку, та забезпечення безпеки суспільства. Вона охоплює законодавче нормування кримінальної відповідальності, визначення пріоритетів кримінально-правового реагування, а також механізмів правозастосування і правозахисту.

Кримінально-правова політика є складником ширшої системи державної політики у сфері національної безпеки, зокрема її правової та безпекової підсистем. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, правова політика у сфері безпеки спрямована на захист суверенітету, територіальної цілісності, демократичного ладу та прав людини [5].

У цьому контексті кримінально-правова політика покликана забезпечувати невідворотність покарання за діяння, що посягають на основи державності, обороноздатність та інформаційну безпеку. Саме синергія між національною безпекою та кримінальним правом формує підґрунтя для ефективної протидії злочинності в умовах воєнного стану.

Після здобуття незалежності Україна розпочала трансформацію кримінально-правової системи від репресивної радянської моделі до демократичної, орієнтованої на права людини. Прийняття у 2001 р. Кримінального кодексу України (далі – КК України) стало якісним етапом становлення сучасної кримінально-правової політики [6].

В умовах російської збройної агресії кримінально-правова політика України набула нових змістових акцентів, пов'язаних із посиленням відповідальності за державну зраду, колабораційну діяльність, воєнні злочини та злочини проти миру, безпеки людства. Кримінальне право в умовах війни виконує функцію стратегічного інструменту національної оборони.

Важливим нормативним підґрунтям кримінально-правової політики є КК України (2001), а також численні закони-доповнення, що вводять склади злочинів, передбачені для умов особливого стану (воєнного стану, надзвичайного стану), змінені санкції, та положення, які регламентують відповідальність за порушення норм гуманітарного права. Також важливими є міжнародні документи: Женевські конвенції, Римський статут Міжнародного кримінального суду.

У контексті зовнішніх викликів – агресії, окупації, порушень міжнародного права – кримінально-правова політика України все частіше включає механізми міжнародного кримінального правосуддя, співпрацю з міжнародними організаціями, імплементацію міжнародних стандартів та норм. Це відбувається у законодавчих змінах, а також у прецедентній практиці судів та міжнародних трибуналів. Суспільна трансформація, яка супроводжується зміненими суспільними очікуваннями, оновленням системи цінностей, підвищенням уваги до прав людини, створює тиск на кримінально-правову політику, вимагаючи більшої прозорості, легітимності та балансу між каральним та превентивним її елементами.

Отже, теоретико-правові засади кримінально-правової політики України включають: чітке визначення її поняття і сутності; встановлення функцій, які вона покликана виконувати; забезпечення її узгодженості з державною політикою в національній безпеці; та врахування історичного розвитку, трансформацій суспільства і зовнішніх загроз як чинників, що впливають на її еволюцію.

Введення воєнного стану в Україні внаслідок повномасштабної агресії РФ 2022 року стало викликом не лише для системи національної безпеки, а й для кримінально-правової політики держави. В умовах війни необхідно було оперативно адаптувати законодавство, механізми правозастосування та кримінально-процесуальні процедури до нових загроз, не відступаючи від конституційних гарантій прав людини.

Кримінально-правова політика у період воєнного стану набуває особливого змісту: її функціональне призначення полягає не лише у захисті прав і свобод, а й у забезпеченні обороноздатності, публічного порядку, стійкості державних інституцій. У кризових умовах кримінальне право виконує превентивну функцію, спрямовану на запобігання деструктивним явищам, що можуть підірвати обороноздатність держави.

Особливості реалізації принципів кримінального права під час воєнного стану визначаються подвійним завданням: забезпечити ефективність кримінально-правового впливу та водночас дотримання міжнародних стандартів гуманізму й верховенства права. Стаття 64 Конституції України допускає тимчасове обмеження окремих прав у воєнний час, однак це не може порушувати принцип законності та заборону катувань [7].

У практиці Верховного Суду та Конституційного Суду України простежується тенденція до вузького тлумачення можливостей обмеження прав особи, що підтверджує орієнтацію української кримінально-правової політики на європейські стандарти правосуддя [8].

Законодавчі зміни у системі кримінальної відповідальності, ухвалені після 2022 року, стали безпрецедентними. Парламент вніс низку поправок до Кримінального кодексу України (далі – ККУ), посиливши санкції за державну зраду, колабораційну діяльність, мародерство та інші злочини проти основ національної безпеки [9]. Зокрема, Закон України № 2108-IX від 3 березня 2022 р. доповнив ККУ статтею 111¹ «Колабораційна діяльність» та 111-2 «Пособництво державі-агресору», що стало інституційним кроком у напрямі криміналізації поведінки, яка підриває суверенітет держави [10].

Водночас кримінальна політика у цій сфері зазнала і концептуальних змін: законодавець перейшов від декларативного принципу невідворотності покарання до реального забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з воєнними діями. Це відповідає міжнародним зобов'язанням України за Римським статутом Міжнародного кримінального суду [11].

Посилення кримінальної відповідальності стосується й низки інших діянь, зокрема мародерства (ст. 438 КК України), самовільного залишення військової частини (ст. 407 КК України), а також злочинів, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю. Ці норми спрямовані на підтримання дисципліни та морального стану в Збройних Силах України.

Також актуалізувалася потреба у кримінально-правовій оцінці діянь, що мають подвійний характер – наприклад, у діях цивільних осіб, які в умовах окупації здійснювали господарську діяльність на користь ворога. Криміналізація таких дій має базуватися на доведенні умислу та реальної шкоди інтересам держави.

Особливої уваги потребують питання кваліфікації воєнних злочинів – геноциду, насильства щодо цивільного населення, руйнування цивільних об'єктів. Українські суди активно використовують практику Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії та Міжнародного кримінального суду для тлумачення ознак складу цих злочинів.

Кримінально-правова політика під час війни охоплює не лише суворість санкцій, а й механізми ресоціалізації, зокрема амністії для військовослужбовців, які вчинили нетяжкі злочини. Такі інструменти відповідають принципу диференціації кримінальної відповідальності.

Важливо, що держава прагне гармонізувати внутрішнє кримінальне законодавство з міжнародними стандартами захисту прав людини, зокрема з положеннями Європейської конвенції з прав людини та практикою Європейського суду з прав людини. Згідно з позицією Комітету ООН з прав людини, навіть під час війни держава не може відступати від основоположних принципів справедливості, законності та пропорційності покарання [Human Rights Committee, с. 8].

Водночас, як слушно зазначають зарубіжні дослідники, ефективна кримінально-правова політика повинна поєднувати різні функції покарання, не обмежуючись лише каральним впливом. Зокрема, доцільно поєднувати репресивні механізми із превентивними та відновними заходами, що дозволяє одночасно запобігати деструктивним явищам у суспільстві та сприяти його моральному та соціальному відновленню. Такий підхід забезпечує більш комплексну реалізацію завдань кримінальної політики та відповідає сучасним зарубіжним практикам у сфері кримінального права [4, с. 115; 13, с. 202; 14, с. 122].

Отже, кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану є адаптивною системою, спрямованою на зміцнення державної безпеки, стабілізацію правопорядку та захист базових прав людини. Її подальший розвиток має орієнтуватися на європейські стандарти правосуддя, міжнародну співпрацю у сфері притягнення до відповідальності за воєнні злочини та удосконалення кримінально-правових механізмів протидії агресії.

Окремої уваги потребує визначення стратегічних напрямів розвитку кримінально-правової політики України в післявоєнний період, адже після завершення активної фази воєнних дій перед країною постане завдання масштабного реформування системи кримінальної юстиції. Уявляється, що після завершення воєнного періоду кримінально-правова політика має бути спрямована одночасно на утвердження верховенства права та на забезпечення справедливого ставлення до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в умовах збройного конфлікту.

Відновлення довіри до правосуддя стане ключовою умовою для стабілізації суспільства та легітимації державної влади. Вважаємо, що кримінальна політика після війни має виконувати функцію «правового очищення» суспільства, формуючи морально-правові орієнтири нового державного порядку.

Пріоритетом державної політики стане реформа кримінального законодавства з урахуванням європейських стандартів справедливого судового розгляду, гуманізму та пропорційності покарання. Це передбачено в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, де наголошено на обов'язку гармонізації законодавства у сфері юстиції [15].

На наше переконання, післявоєнна кримінально-правова політика повинна базуватися на трьох стратегічних принципах: гуманізація, реституційна справедливість і реінтеграція правосуддя у європейський простір.

Гуманізація кримінальної політики у воєнний період передбачає диференційований підхід до притягнення до кримінальної відповідальності, який враховує соціальний, психологічний та моральний контекст вчинення злочину. Йдеться про необхідність запровадження більш гнучких правових механізмів реагування на правопорушення, що вчиняються в умовах збройного конфлікту, коли поведінка особи може бути зумовлена примусом, страхом за власне життя чи життєво необхідною потребою. На наше переконання, доцільно розширити нормативно-правові механізми звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання для осіб, чия протиправна поведінка була зумовлена непереборними обставинами чи вчинена в стані крайньої необхідності. Такий підхід відповідає принципам верховенства права та орієнтований на відновлення соціальної справедливості, а не лише на каральний ефект.

Особливе значення у сучасній доктрині кримінальної юстиції має концепція реституційної (відновної) справедливості, яка фокусується не стільки на відплаті винному, скільки на відновленні порушеного соціального балансу, відшкодуванні заподіяної шкоди та реінтеграції правопорушника у суспільство. Реституційна модель покарання ґрунтується на принципі компенсації

втрат потерпілої сторони та надання їй реального відчуття справедливості. Зазначений підхід узгоджується з положеннями Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 60/147 від 16 грудня 2005 року «Основні принципи та керівні положення щодо права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм у сфері прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права», у якій підкреслюється право жертв на ефективне відшкодування завданих збитків та моральної шкоди [16].

Таким чином, гуманізація кримінальної політики у воєнний час у поєднанні з принципами реституційної справедливості створює підґрунтя для формування системи кримінального права, що не лише карає, а й відновлює соціальні зв'язки, зміцнює довіру до правосуддя та сприяє післявоєнній реабілітації суспільства.

Одним із напрямів стане розвиток перехідного правосуддя (transitional justice) – системи, що поєднує кримінальне переслідування винних, механізми правди, примирення і компенсації. Україна вже схильється до моделі «обмеженої амністії» для учасників війни, які не вчинили тяжких злочинів.

Важливо забезпечити узгодженість кримінально-правової політики з міжнародним кримінальним правом, зокрема у частині переслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Визначальною у зазначеній сфері стане співпраця з Міжнародним кримінальним судом.

Вважаємо, що одним із ключових стратегічних пріоритетів держави має стати створення цілісної системи фіксації та документування воєнних злочинів, що забезпечить невідворотність відповідальності винних і сприятиме формуванню належної доказової бази для подальшого розгляду таких справ у міжнародних судових інституціях. Не менш важливим напрямом стане інституційне оновлення органів досудового розслідування. Вважаємо, що їм необхідно надати спеціальний статус у справах, пов'язаних із воєнними злочинами, а також забезпечити підготовку кадрів із питань міжнародного гуманітарного права.

У післявоєнний період кримінально-виконавча політика України має зазнати концептуального переосмислення та набутти чітко вираженої гуманістичної спрямованості. Її головним завданням повинно стати не стільки ізолювання правопорушників від суспільства, скільки їхня ефективна ресоціалізація, повернення до повноцінного соціального життя та відновлення втрачених соціальних зв'язків. Такий підхід відповідає сучасним європейським стандартам виконання покарань і концепції відновного правосуддя, у центрі якої – не кара, а відновлення справедливості, сприяння примиренню між винним, потерпілим і суспільством.

З цією метою, держава має приділити особливу увагу розвитку інституту пробації, розширенню практики застосування альтернатив позбавленню волі та запровадженню дієвих програм соціально-психологічної підтримки осіб, які відбули покарання. Це дозволить зменшити рівень рецидиву, оптимізувати навантаження на пенітенціарну систему та забезпечити більш раціональне використання ресурсів у сфері кримінальної юстиції. На нашу думку, післявоєнна кримінально-виконавча політика повинна базуватися на принципах гуманності, пропорційності покарання й орієнтації на реабілітаційний ефект, що є запорукою сталого миру та соціальної стабільності в українському суспільстві.

Євроінтеграційний курс України викликає необхідність глибокої гармонізації своєї кримінально-правової політики з *acquis communautaire* Європейського Союзу (далі – ЄС). Йдеться не лише про формальне приведення законодавства у відповідність до європейських стандартів, а й про системну адаптацію правозастосовної практики, інституційних механізмів і принципів кримінальної юстиції до вимог ЄС. Особливого значення набуває узгодження підходів у таких пріоритетних напрямках, як протидія корупції, забезпечення правового захисту жертв злочинів, протидія торгівлі людьми, організованій злочинності та кіберзлочинності [17].

Гармонізація кримінально-правової політики вимагає не лише нормативного зближення, а й запровадження європейських принципів кримінальної політики, заснованих на верховенстві права, пропорційності відповідальності та невідворотності покарання. Водночас важливо забезпечити баланс між національними інтересами безпеки й дотриманням міжнародних стандартів прав людини, закріплених у практиці Європейського суду з прав людини та відповідних директивах ЄС. У перспективі така інтеграція сприятиме формуванню сучасної, орієнтованої на цінності людиноцентризму системи кримінального права, яка відповідатиме європейській моделі правосуддя та підвищить рівень довіри громадян до правової системи України.

Одним із ключових орієнтирів оновлення кримінально-правової політики України має стати формування сучасної концепції безпеки особи, яка ґрунтується на принципі людиноцентризму як

фундаментальній засаді правової держави. Така концепція передбачає не лише визнання пріоритету прав і свобод людини у кримінально-правовій сфері, але й їх ефективний захист у процесі застосування кримінальної відповідальності. Це потребує переосмислення каральної парадигми та поступового переходу від репресивних до захисних і превентивних засобів правового реагування, спрямованих на запобігання злочинності, ресоціалізацію правопорушників та підтримку соціальної справедливості.

У більш широкому контексті післявоєнного розвитку така трансформація має сприяти становленню кримінального права як системи, що не лише карає, а й відновлює порушені соціальні зв'язки. Вважаємо, що стратегічною метою післявоєнної кримінально-правової політики України має стати інтеграція традицій континентальної правової моделі з прогресивними підходами міжнародного правосуддя. Йдеться про формування правового середовища, у якому кримінальне право виконує не лише функцію покарання, а й виступає гарантом справедливості, безпеки та гідності людини як найвищої соціальної цінності, що відповідає духу демократичної та правової держави.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану є особливою формою державної політики у сфері безпеки, спрямованою на забезпечення життєдіяльності суспільства, обороноздатності держави та захисту основоположних прав людини. Її сутність полягає у поєднанні функцій кримінально-правового регулювання та забезпечення національної безпеки, що зумовлює необхідність динамічного вдосконалення законодавства в умовах зовнішньої агресії.

У теоретико-правовому вимірі кримінально-правова політика розглядається як цілісна система принципів, стратегій і правових засобів, за допомогою яких держава визначає межі кримінальної відповідальності, напрями боротьби зі злочинністю та пріоритети охорони суспільних цінностей. У період війни вона набуває акценту на превентивній, охоронній і стабілізаційній функціях, що підтверджує її тісний зв'язок із державною політикою у сфері національної безпеки.

Аналіз законодавчих змін 2022–2025 років свідчить про формування нового етапу розвитку кримінального права України, який характеризується розширенням складів злочинів проти держави, посиленням санкцій, конкретизацією ознак колабораційної діяльності, мародерства, воєнних злочинів, зловживання владою в умовах війни. Ці процеси відповідають потребі забезпечення публічної безпеки, однак вимагають постійного моніторингу їхньої відповідності міжнародним стандартам прав людини.

Особливістю кримінально-правової політики під час воєнного стану є балансування між безпекою і свободою. Попри вимоги суворості, держава повинна зберігати основоположні принципи правової держави – законність, презумпцію невинуватості, пропорційність покарання, заборону катувань і колективної відповідальності. Відповідне узгодження національного законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права має бути постійним елементом законодавчої політики.

У післявоєнний період кримінально-правова політика України має трансформуватися у напрями перехідного правосуддя, гуманізації покарання, розвитку механізмів відновного та реституційного правосуддя, зміцнення інституційної спроможності органів досудового розслідування. Це дозволить забезпечити одночасно притягнення винних до відповідальності та відновлення суспільної довіри до правосуддя, що є умовою сталого миру та правового відновлення держави.

Отже, кримінально-правова політика України в умовах війни й у післявоєнний період має розглядатися як системний компонент загальної безпекової стратегії держави. Її ефективність визначатиметься здатністю забезпечити одночасно захист суверенітету, зміцнення верховенства права та гарантії прав людини. Саме такий баланс визначає перспективи подальшої правової європеїзації українського кримінального законодавства та інтеграції до єдиного європейського правового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тацій В.Я. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. Харків: Право, 2021. 512 с.
2. Шаблистий В. *Основи кримінально-правової політики України*. Одеса: Юридична література, 2020. 256 с.
3. Баулін Ю.В. *Проблеми кримінально-правової політики*. Харків: Право, 2018. 284 с.

4. Lacey N. *The Politics of Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2018. 268 p.
5. Fletcher G.P. *The Grammar of Criminal Law: Reconstructing the Common Core of Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2021. 202 p.
6. Nowak M. *Transitional Justice in Post-Conflict Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. 122 p.
7. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
9. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Рішення Верховного Суду України від 15 вересня 2023 р. у справі № 756/3442/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.
11. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 бер. 2022 р. № 2108-IX. *Голос України*. 2022. № 45.
13. Rome Statute of the International Criminal Court (adopted on 17 July 1998, entered into force 1 July 2002).
14. Human Rights Committee. *General Comment No. 29: States of Emergency (Article 4)*, CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 31 August 2001. p. 8.
15. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
16. United Nations General Assembly Resolution 60/147. *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation*. 2005.
17. European Commission. *EU Justice and Home Affairs Progress Report on Ukraine*. Brussels, 2024. 78 p.